

Мијана Ч. Кубурић Мацура* https://doi.org/10.18485/ai_zsjoski.2018.1.18
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Студијски програм српског језика и књижевности

821.163.41.09-31 Андрић И.
811.163.41'367.2

ПРИЈЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ С КОНЦЕСИВНОМ СЕМАНТИКОМ У РОМАНИМА ИВЕ АНДРИЋА

У раду се анализирају приједлошко-падежне конструкције с концесивном семантиком у романима Иве Андрића (*На Дрини Ћуприја*, *Травничка хроника* и *Госпођица*). Анализа подразумијева утврђивање семантичке разноврсности, фреквенције и дистрибуције посматраних језичких јединица.

Кључне ријечи: концесивност, приједлошко-падежне конструкције, семантичка интерференција.

1. Увод

1.1. Избор теме

Испитивање синтаксичких јединица с концесивним значењем у језику Иве Андрића одабрано је као истраживачки задатак из неколико разлога. Прво, досадашња проучавања заобишла су скоро у потпуности тај сегмент Андрићевог израза, па ово истраживање, уз још један претходни чланак посвећен концесивним синтаксичким јединицама у Андрићевим приповијеткама написаним

---

* mijana.kuburic-macura@flf.unibl.org

1923. и 1924. године (Кубурић Мацура 2010), представља увод у његово испитивање.¹ Друго, управо приликом прегледа тог (претходно истраживаног) корпуса, испоставило се да писац изузетно ријетко користи неке од јединица са концесивном семантиком које су у савременом српском језику врло распрострањене и представљају чак доминантна језичка средства за исказивање овог значења, док су неке друге јединице високофреквентне. Овај рад настао је, дакле, дјелимично и из намјере да се на корпусу пишчевих романа провјери да ли се таква слика односи и на његов шири опус.

1.2. Истраживачки корпус

У овом истраживању приједлошко-падежних конструкција с концесивном семантиком као истраживачки корпус одабрана су три Андрићева романа – *На Дрини ћуприја*, *Травничка хроника* и *Госпођица*. У њима је забиљежено укупно 79 таквих приједлошко-падежних веза.

---

1 Наравно, сви наши граматички приручници наводе, по правилу, поприлично исцрпне инвентаре приједлошко-падежних веза којима се исказује концесивно значење (Маретић 1963: 575, 592; Брабец и др. 1961: 225–237; Стевановић 1969: 304–312, 364; Пипер и Клајн 2017: 313, 335, 350–351, 371–372, и др.), док најпотпунији преглед приједлошко-падежних конструкција са концесивним значењем дао је Милорад Радовановић у свом раду *Именица у функцији кондензатора* (Радовановић 1977: 102). У студијама о падежима у савременом српском језику, поједини аутори су се, такође, на различите начине, дотицали питања исказивања концесивног значења (Милинковић 1988: 154–155; Фелешко 1995: 104, 117, 151). Такође, овом списку треба придодати и докторску дисертацију *Систем синтаксичких концесивних јединица у савременом српском језику* (Кубурић Мацура 2014), у којој је дат исцрпан попис и синтаксичко-семантичка класификација ових конструкција која ће нам послужити и за поређење стања у корпусу на којем се заснива овај рад са стањем у корпусу репрезентативном за савремени српски језик.

2. Врсте приједлошко-падежних конструкција у Андрићевим романима

Систем приједлошко-падежних веза с концесивним значењем у српском језику одликује се великом разноврсношћу, али и високом фреквентношћу таквих јединица. У оквиру тог система јасно се може уочити формални – изражајни и семантички центар поља, те његова периферија. У његовом центру налазе се конструкције са специјализованим једнозначно концесивним приједлозима и приједлошким изразима, док се у појасу око центра, на тачкама додир са другим категоријама, налазе полисемантичне јединице овог типа. Дакле, центар поља представљају јединице са контекстуално неусловљеним концесивним значењем, а његову периферију јединице чија је концесивна интерпретација ослоњена на контекст, тј. зависи од одређених синтаксичко-семантичких услова који морају бити испуњени да би полисемантичне јединице имале концесивно значење. Ти критеријуми су сљедећи: садржај исказан приједлошко-падежном везом мора бити смисаоно супротстављен садржају исказаном предикатом, тј. представљати неадекватан основ за његову реализацију, и, што је синтаксички најрелевантније, у реченици мора постојати нека језичка јединица са концесивним значењем која ће служити као конкретизатор значења, а то је, у највећем броју случајева, концесивна партикула *ипак*. Постојање таквог конкретизатора онемогућава било какву другачију интерпретацију оваквих полисемантичних јединица сем концесивне. Такође, на самим рубовима концесивног семантичког поља налазе се приједлошко-падежне везе које немају никакав синтаксички показатељ концесивне вриједности, већ њихова концесивна интерпретација зависи искључиво од језичке компетенције, тј. слободног тумачења онога ко се језиком служи. Наравно, под таквим условима,

концесивно значење интерферира, по правилу, са неким другим, махом адвербијалним значењима, појављујући се у тој „комбинацији” значења у већој или мањој мјери. (Кубурић Мацура 2014: 65–93)

Корпус који смо истраживали пружио нам је увид у то које су од ових конструкција карактеристичне за језик Андрићевих романа. У романима су регистроване приједлошко-падежне везе из прве и треће групе, а приједлошко-падежне везе са полисемантичним или по поријеклу „неконцесивним” приједлозима којима је концесивна интерпретација као једина могућа интерпретација условљена употребом концесивног конкретизатора, тј. верификатора концесивног значења, нису потврђене у корпусу.²

2.1. Конструкције са приједлозима и приједлошким изразима са контекстуално неусловљеним концесивним значењем

Конструкције које садрже једнозначно концесивне приједлоге и приједлошке изразе у српском језику су, на првом мјесту, конструкције са приједлогом *упркос* (и његовим варијантама *успркос* и *унаточ*, карактеристичним за хрватску и бошњачку варијанту језика), те конструкције са приједлошким изразом *и поред* са именском ријечи у генитиву и приједлошким изразом *без обзира на* са именском ријечи у акузативу. Конструкције са приједлогом *упркос* и његовим варијантама, те са приједлошким изразом *и поред* увијек имају узрочноконцесивни општеконцесивни карактер, док се конструкције са приједлошким изразом *без обзира на* појављују

---

2 И у корпусу репрезентативном за савремени српски језик овакви примјери имају ниску фреквенцију.

и као узрочноконцесивне – општеконцесивне, и као парцијалноконцесивне – условноконцесивне конструкције.³ Такође, концесивне синтагме са контекстуално неусловљеним значењем у српском језику су и генитивне конструкције са приједлошким изразом *по цијену*, које се јављају увијек са условноконцесивним значењем.

Приједлог *упркос* у савременом српском језику јавља се (у највећем броју случајева) у вези са именском ријечи у дативу,⁴ и ова је приједлошко-падежна веза један од најфреквентнијих видова исказивања концесивног значења у савременом српском језику. Међутим, у корпусу који чине три Андрићева романа, конструкција *упркос*

---

3 Говорећи о сложеним реченицама са субординираном концесивном клаузом, Ксенија Милошевић, на основу „граматичког облика”, издваја два њихова основна типа: општеконцесивни модел и парцијалноконцесивни модел. У општеконцесивном моделу (реченице са везницима *иако, мада, премда, макар...*) предмет допуштања није посебно маркиран неким граматичким средством, већ се распознаје по смислу. Оне подлијежу стандардној кондензацији, путем образовања супстантивне синтагме чије језгро чини именица настала номинализовањем предиката концесивне клаузе („*И поред кише/упркос киши, ми смо шетали*”). Са друге стране, у комбинованим – парцијалноконцесивним моделима, концесивни се фактор укључује у разне стандардне семантичке моделе субординираних клауза и на тај начин усложњава основни семантички однос. Ови модели подлијежу једино „квазикондензацији”, при чему се губи партикула, а може да дође и до промјене глаголског облика (семантичке функције се расподјељују између концесивног приједлошког израза *без обзира на* и концесивних чинилаца парцијалноконцесивне клаузе (Милошевић 1986: 36–42).

4 Овај приједлог јавља се и са именском ријечи у генитиву, с тим да су случајеви везе са дативом далеко бројнији, у тој мјери да веза овог приједлога и генитива представља у језику тек спорадичну појаву. Међутим, њу као граматичну, мада у језику рјеђу него у комбинацији са дативом, наводи Речник Матице српске (РМС 2007: 1406), те М. Стевановић (1969: 338–339), а и К. Фелешко у својој студији о српскохрватском генитиву (Фелешко 1995: 151).

+ N(Dat) забиљежена је само два пута (по један примјер у романима *На Дрини ћуприја* и *Госпођица*), и то у следећим примјерима:

А живот на капији се обнавља увек и *упркос свему* (...) (НДЂ 111); (...) штедећу опет свим снагама, *упркос свему и свакоме*. (Г 234).⁵

Треба поменути и то да у Андрићевим романима нисмо забиљежили прилошки израз *упркос томе*, који се у савременом српском језику изузетно често јавља као текстуални конектор, као ни (такође иначе високофреквентан) сложени концесивни везник *упркос томе што*.

Генитивне синтагме с приједлошким изразом *и поред*⁶ врло су честе у Андрићевом језику и можемо рећи да представљају најфреквентнију приједлошко-падежну везу с концесивним значењем, али и најдоминантније средство за исказивање овог значења у анализираном корпусу (иначе, у српском језику ова веза има нижу фреквенцију од приједлошко-падежне везе *упркос* + N(Dat)/ N(Gen), али се, за разлику од ње, појављује и

5 Као што видимо, у оба забиљежена примјера овом приједлошко-падежном конструкцијом обухватају се све постојеће „отежавајуће”, „ометајуће” околности за реализацију радње исказане предикатом реченице, што се постиже употребом општих замјеница *све* и *свако*.

6 Партикула *и* у оквиру овог приједлошког израза представља нужан – неопходан елемент да би израз имао концесивно значење. Овакве партикуле, у контексту анализе значаја партикула – интензификатора за концесивну интерпретацију зависних реченица, тј. говорећи о улози партикула у формирању сложених концесивних везника, Милош Ковачевић назива обликотворним партикулама (Ковачевић 2008: 69–76). Елидирањем партикуле концесивно значење би се изгубило и приближило ексцептивном значењу комитативног типа, како наводи Ковачевић говорећи о сложеном везнику *и поред тога што* (Ковачевић 2008: 71; Ковачевић 1998: 303, напомена 411).

у језику администрације, тј. има ширу функционално-стилску дистрибуцију).

Забилежили смо 27 оваквих примјера у три Андрићева романа:

И поред све Абидагине строгости честе су туче међу радницима и крађе по вртovima и двориштима. (НДЋ 27); Пекло га је да се може наћи неко ко се усуђује да *и поред његове пословичне строгости* (...) предузме нешто против његовог дела и његових намера. (НДЋ 35); (...) ти си вешт овим крмковићима, знаш њихов језик и њихове мари-фетлуке, *па и поред свега тога* ниси у стању да пронађеш која је то рђа која се дигла да везирски посао квари. (НДЋ 36); (...) некако чист и мио у својој беди, лак и насмејан *и поред седих власи и зборана лица*. (НДЋ 93); Уверавао их је да ће већина редовне војске, *и поред званичних наредаба*, остати да се са народом заједно одупре новом завојевачу (...) (НДЋ 127); (...) који су се *и поред султанове заповести* придружили на своју руку отпору (...). (НДЋ 130–131); Али с временом се показало да је он, *и поред свега свога шегачења*, и мање настран и више способан него што изгледа. (Г 74); Јер *и поред њене повучености и особењачке скромности у ношњи*, наилазили су, бар првих година, и у њену кућу просци. (Г 80); *И поред највеће пажње* украден им је један кофер. (Г 158); И Јованка се изгуби међу светом који је *и поред ружног времена* врвео око дрвених кућица и тезги (...) (Г 205); (...) и после дуго размишљала шта би радила да јој се неко, *и поред свих њених мера*, увуче у кућу и нападне је. (Г 252); (...) Давил је осећао како му лице пламти и како га *и поред студени* облива зној испод оба пазуха. (ТХ 31); *И поред тешког одела* које је лежало на њему, Давила прође дрхтавица при помисли (...) (ТХ 40); (...) – говорио му је везир као човек који *и поред свега уздржавања* не може потпуно да прећути оно што га боли. (ТХ 56); Висок, жилав, танак у пасу *и поред одмаклих година* (...) (ТХ 62); *И поред свих тешкоћа, незнања и неповерења* на које је наилазио, Давил се надао да ће (...) успети да бар

преко своје побожне и паметне жене осигура неки утицај на фратре и католички свет. (ТХ 65); (...) конзул се *и поред свога учешћа у револуцији* кретао увек у границама које то васпитање намеће у мишљењу и говору. (ТХ 79); *И поред најстрожих забрана*, многобројна хришћанска и јеврејска деца су се искупила на улици и повешала на ограду (...) (ТХ 109); (...) него да је то само један начин да изразе своје скривите страсти и зле прохтеве којима иначе *и поред све своје распуштености* не могу да дају израза, (...) јер сама природа то не допушта. (ТХ 152); (...) покушали су првог дана да изјашу у околину вароши *и поред узбуне*. (ТХ 183); Суви и сунчани дани, кад се *и поред студени* може јахати, дошли су неминовношћу природних појава. (ТХ 290); *И поред привидне изломљености и нереди*, све је повезано и складно. (ТХ 318); Дефосе је *и поред Давилових молба и опомена* изишао и гледао како су двојицу људи Цигани мучили и погубили (...) (ТХ 323); (...) Рота је још два пута учинио покушај да се испрси и извиче на млађе, *и поред његове изричне наредбе*. (ТХ 411); Ослањајући се на то, ми можемо да радимо своје послове мирно и са поуздањем, *и поред највећих тешкоћа*. (ТХ 419–420); (...) и да уверавају свет у непобедљивост Наполеонове војске *и поред тренутних тешкоћа* које су дошле од зиме и даљине, а не од неких руских победа. (ТХ 437); Око порођаја госпође Давил све се дешавало као и прошлог пута: разговори и живе симпатије целог травничког женског света, посете, распитивања и добре жеље са свих страна; па и бабине, *и поред оскудице и опште немаштине*. (ТХ 463).

Ова приједлошко-падежна конструкција, поред тога што је у Андрићевом језику најфреквентнија, показује и продуктивност у смислу да Андрић (у романима *На Дрини ћуприја* и *Травничка хроника*) користи и на њој засновани сложени концесивни везник *и поред тога што*, као и прилошки израз *и поред тога* у улози концесивног текстуалног конектора:

Јер *и поред тога што* већ одавно постоје банке и могућности кредита на хипотеку, сељаци, нарочито они старији, воле да се задужују на овај старински начин, код варошких газда код којих купују робу и код којих су им се и очеви задуживали. (НДЂ 317); Све се то склупча и нагомила у конзулу, па *и поред тога што* обично сврши повољно посао, враћа се кући као отрован, не може да руча, и у ноћи још сања несреће, прогонства и свакојаке јаде. (ТХ 227); (...) *И поред свега тога* она у расподели свога времена налази свакодневно бар по један сат за Алибега Пашића. (НДЂ 212); (...) *И поред тога*, Французи су чинили све да противнику омету рад и отежају боравак. (ТХ 105) и др.

Сљедећа синтаксичка јединица са једнозначно концесивним значењем је приједлошки израз *без обзира на* + N(Асс), који смо у корпусу забиљежили у 10 примјера и у сва три посматрана романа:

(...) наставља сељак *без обзира на Циганиново вајкање*. (НДЂ 57); (...) и вршиле су га и даље, *без обзира на живе и мртве*, на оне који се подижу или оне који падају. (НДЂ 74–75); *Без обзира на нов начин одевања, нова звања и нове послове*, ту су сви постајали опет касабалије (...) (НДЂ 199); (...) да ће наше друштво, у сваком случају, искључити заувек из своје средине овакве штетне и недостојне чланове, *без обзира на њихове породичне везе и положаје*. (Г 152); (...) дивља црначка музика са грамофона, уз коју сада опет играју сви, *без обзира на разлике у мишљењу* (...) (Г 175); (...) који *без обзира на кишу и студен* пројаше сваког дана по неколико пута кроз варош (...) (ТХ 139); (...) одевао се и обувао на свој начин, широко, удобно, једноставно и *без обзира на обичаје и на свет око себе*. (ТХ 198); (...) да је заузимао смела гледишта против свију и свакога и бранио их храбро и тврдоглаво, залажући се цео, *без обзира на штету и опасност по себе*. (ТХ 277); (...) настојао да им нађе разлог и објашњење у њима самима и приликама које су их стварале, *без обзира на штете или користи, пријат-*

ности или непријатности које он и његов Конзулат тренутно од њих имају. (ТХ 343); (...) они певуше или разговарају тихо, тромо, без много везе и без обзира на сабеседника. (ТХ 386).

Ове се конструкције, са приједлошким изразом *без обзира на*, издвајају из групе синтагми које исказују контекстуално неусловљено концесивно значење по томе што су оне једине међу њима оспособљене за исказивање више типова концесивног значења. Наиме, док су синтагме са приједлогом *упркос* и синтагме са приједлошким изразом *и поред* оспособљене искључиво за исказивање узрочноконцесивног општеконцесивног значења, синтагме са приједлошким изразом *без обзира на* могу да исказују и парцијалноконцесивно – условноконцесивно значење.

Узрочноконцесивна семантика конструкције *без обзира на* + N(Асс) подразумијева да њом репрезентован садржај представља неадекватан узрок ситуацији исказаној предикатом. Такво је значење ове конструкције у следећим примјерима:

(...) наставља сељак *без обзира на Циганиново вајкање*. [→ (...) наставља сељак *иако се Циганин вајка*]; (...) који *без обзира на кишу и студен* пројаше сваког дана по неколико пута кроз варош, они прекину разговор и сви га гледају као чудо. [→ (...) који, *иако пада киша и иако је студен*, пројаше сваког дана по неколико пута кроз варош] и др.

Примјери конструкције *без обзира на* + N(Асс) са условноконцесивним (парцијалноконцесивним) значењем од примјера које смо сврстали у ову групу разликују се по семантичком подтипу (заснованости на категорији услова), али и по обухватности концесивног значења (укључености концесивне семантике само у неки тачно одређени дио реченичног садржаја). Зато су

ови примјери на реченичном плану еквивалентни парцијалноконцесивним клаузама, нпр.:

(...) предвиђало да ће наше друштво, у сваком случају, искључити заувек из своје средине овакве штетне и недостојне чланове, *без обзира на њихове породичне везе и положаје*. [→ (...) *какве год биле њихове породичне везе и положаји*.]; (...) одевао се и обувао на свој начин, широко, удобно, једноставно и *без обзира на обичаје и на свет око себе*. [→ (...) *какви год били обичаји и свијет око њега*.]

Ако упоредимо ове двије групе концесивних синтагми, уочићемо да се у првој групи у позицији коју приједлошки израз *без обзира на* отвара именској ријечи у акузативу увијек налазе прецизно дефинисани појмови са јасно ограниченим опсегом значења који не допушта варијације у смислу стварања различитих видова онемогућавања радње у предикату реченице (*вајкање, киша, студен* и др.). На другој страни, у позицији именске лексеме/синтагме у акузативу у другој групи примјера увијек имамо лексему ширег опсега значења, који обухвата различите нивое околности које представљају препреку за реализацију реченичне радње („положај” – именица која подразумијева различите рангове: нижи, виши, највиши, или сл.; „обичај” – подразумијева читав опсег појма, тј. разноврсне обичаје и др.).

Посебан тип у групи синтагми са контекстуално неусловљеном, једнозначно концесивном семантиком јесу генитивне конструкције са приједлошким изразом *по цијену*. Конструкцијама са овим приједлошким изразом исказује се увијек условноконцесивно значење, и то увијек значење које подразумијева преузимање одређеног ризика у виду негативних посљедица ако би дошло до реализације предикатске радње. У корпусу смо

забиљежили два примјера везе овог приједлошког израза с генитивом, оба у роману *На Дрини ћуприја*:

(...) где човек, *по цену самоће и сиромаштва у дивљини*, живи како хоће и пева што хоће. (НДЋ 96); Она је пошла са њим, решена да му помогне, *па ма и по цену живота*. (НДЋ 189).

У оба забиљежена примјера реализован је, дакле, један специфичан подтип концесивног значења који подразумева претпоставку да ће нека акција довести до негативних посљедица, те спремност да се та акција изврши, макар она довела до тих негативних/нежељених посљедица. Како видимо, у једном забиљеженом примјеру ова се конструкција јавља без интензификатора значења, а у другом са интензификаторима („па ма и по цену живота”), чија је функција да „појачају” концесивно значење, али и да нагласе вриједност, величину ризика који се преузима акцијом.

Такође, треба поменути да смо у роману *На Дрини ћуприја* забиљежили два примјера приједлошко падежне конструкције с концесивним значењем коју нисмо потврдили у знатно ширем и функционалностилски разноврсном корпусу. То је конструкција *без разлике* + N(Gen)/*без разлике на* + N(Acc):

Те јаме, испуњене млаком кишницом, дечаци зову бунарима и у њима држе, и једни и други, *без разлике веровања*, ситну рибу, кркушице и плоте, које ухвате на удицу. (НДЋ 11); Она узнемиреност око пописа већ се била и заборавила, кад заиста отпоче регрутовање младића, *без разлике на веру и сталеж*. (НДЋ 178).

Ова конструкција синонимна је конструкцији *без обзира на* + N(Acc) са условноконцесивним (парцијално-концесивним) значењем:

Те јаме, испуњене млаком кишницом, дечаци зову бунарима и у њима држе, и једни и други, *без разлике веровања* [→ (...) *без обзира на вјеровање (вјеру)/ које год вјере били*], ситну рибу, кркушице и плоте, које ухвате на удицу; Она узнемиреност око пописа већ се била и заборавила, кад заиста отпоче регрутовање младића, *без разлике на веру и сталеж* [→ (...) *без обзира на вјеру и сталеж/ којој год вјери и сталежу припадали*].

2.2. Конструкције са приједлозима и приједлошким изразима са интерферирајућим концесивним значењем

У ову групу приједлошко-падежних веза сврстали смо све оне конструкције чија концесивна интерпретација није једина могућа интерпретација и није једнозначно предодређена семантиком приједлога/приједлошког израза, већ се увијек ослања на реченични контекст. Такво контекстуално условљено концесивно значење приједлошко-падежних веза, по правилу, интерферира са неким другим значењима. У корпусу који смо истраживали забиљежили смо примјере у којима се јавља интерференција концесивног са значењима пропратне околности, контраста, начина и комитативности.

2.2.1. *Концесивно-пропратнооколносна семантичка интерференција*

Значење пропратне околности имају садржаји, изражени на било ком нивоу синтаксичке организације, који представљају комуникативно секундарну информацију у односу на синтаксички надређену радњу. Пропратна и управна радња, у основи, могу имати исто или различито усмјерење, тј. пропратна радња може погодовати или не погодовати остваривању управне радње, а управо ова

друга могућност представља семантички подтип у којем се значење пропратне околности приближава значењу концесивности.

Са значењем које се може тумачити као концесивно, али и као пропратнооколносно, у језику се као најфреквентнија јавља приједлошко-падежна веза *без* + N(Gen) са интензификатором или без њега, а у Андрићевим романима забиљежили смо 14 таквих примјера (четири са интензификатором и 10 без интензификатора):

И без заклетве Плевљак би веровао Абидагиној претњи (...) (НДЂ 36); (...) умијемо и ми да изгинемо, ефендија, *и без тебе*. (НДЂ 129–130); (...) њега позива да одмах крене *и без берата* пут Травника. (ТХ 107); (...) која је одувек била срећна што живи, *и без царских сватова и историјских података*, само кад су деца здрава и кад је у кући све у реду. (ТХ 364); (...) мешају се *без потребе* у његов службени посао. (НДЂ 94–95); Ишчекивање великих догађаја почиње поново да расте, *без видљива разлога и непосредног повода*. (НДЂ 264); (...) не може да се помири с тим да има нешто у свету што сме и може *без њене кривице* да угрози њено имање и ремети њене планове. (Г 96–97); Уопште, играла улогу Провиђења, *без личне користи и видљива разлога*. (Г 186); Тако је Ратко Ратковић добио *без много речи и погађања* оно што му је тих дана било толико потребно. (Г 199); Са пробојем Солунског фронта и они су пуштени *без суђења*. (Г 207); (...) да не узбуњујемо свијет *без потребе*. (ТХ 12); У њој је изгубљен, *без суда и разлога*, и млади капетан. (ТХ 235); *Без видљивог разлога* везир је омекшао. (ТХ 238); (...) као сенка нестаде у предсобљу, *без поздрава и опроштаја*. (ТХ 336).

Забиљежене приједлошко-падежне конструкције имају и допусну и пропратнооколносну вриједност, што се може показати трансформацијом у одговарајуће клаузе:

И без заклетве Плевљак би веровао Абидагиној претњи (...) [$\rightarrow$ *И да се (Абидага) није заклео*, Плевљак би вјеровао

Абидагиној пријетњи (...)/ Плевљак би вјеровао Абидагиној пријетњи *а да се притом Абидага и није заклео (...)*]; Ишчекивање великих догађаја почиње поново да расте, *без видљива разлога и непосредног повода*. [$\rightarrow$ (...) *иако нема видљива разлога и непосредног повода/ а да притом нема видљива разлога и непосредног повода*] и др.

Такође, у синтагме у којим се преплићу концесивно и пропратнооколносно навешћемо и један специфичан идиоматски израз који своју саприсутну концесивну вриједност дугује колокативној везаности за један одређени тип глаголских лексема. То је израз „на правди бога”, који смо забиљежили у два примјера у корпусу:

Кажем: што ме *на правди Бога* мучите и што дангубите. (НДЂ 44); – Докторе, докторе, не дајте да *на правди бога* страдам! (ТХ 332).

Овај израз, који носи значење да је онај ко је предмет глаголске радње „невин, недужан, није ни за шта крив”, јавља се увијек у комбинацији са предикатима специфичне семантике – *погинути, настрадати, мучити, затворити* и сл. (овдје уз глаголе *мучити* и *страдати*), па се тако колокацијом остварује за концесивну интерпретацију неопходна семантичка подлога: у везу се доводе семантички и прагматички неадекватни садржаји, али се, упркос тој неадекватности, реченицом исказана ситуација реализује. Због специфичности контекста у којем се овај израз јавља, можемо га окарактерисати као дјелимично контекстуално условљен идиоматски израз – његово концесивно значење, истина, зависи од контекста, али се тај контекст увијек остварује, јер је његова употреба колокацијом везана за глаголе тачно одређене семантике. Са друге стране, чињеница да је неко невин, недужан може се у односу на глаголску радњу посма-

трати као пратилачка информација, као комуникативно секундарна информација, па ова синтагма може имати и пропратнооколносно интерпретацију:

Кажем: што ме *на правди Бога* мучите и што дангубите. [→ мучите ме и дангубите *иако сам невин/ а притом сам невин*]; – Докторе, докторе, не дајте да *на правди бога* страдам! [→ (...) страдам *иако сам невин/ а притом сам невин*].

2.2.2. Концесивно-контрастна семантичка интерференција

Контраст је универзална семантичка категорија која је семантички надређена и концесивности и семантици адверзативности, која стоји у њеној основи. Када се у форми контрастне синтагматске јединице појави садржај чија је основна семантика контраста допуњена семантиком „изневјереног очекивања”, можемо говорити о концесивно-контрастној интерференцији. Она се појављује у сљедећим забиљеженим примјерима:

Из његових речи избијао је *и против његове воље* тај скривени јад. (НДЂ 131); (...) као да га је други за њега писао *и против његове воље* а под његовим именом објавио (...) (НДЂ 303); (...) морао је *и против своје воље* да је прати до ситница (...) (ТХ 246); Сутрадан је дошла Јованка поново и Госпођица је *против своје воље* и свога најбољег уверења ставила свој потпис на меницу од 12.000 динара. (Г 195).

Дакле, наведено значење у нашим примјерима исказано је приједлошко-падежном везом *против* + N(Gen) са интензификатором или без њега. Поред тога што изражавају контраст између ситуација њима исказаних и управне радње, њихова интерпретација може бити и концесивна, првенствено захваљујући семантици лек-

сема које се јављају уз приједлоге. То су, по правилу, лексеме којима се означава неки систем правила, тј. околности и оквири, или намјера, воља за извршење глаголске радње, које се „поништавају” семантиком приједлога, тј. експлицира се да се радња одиграва у околностима супротним од очекиваних.

2.2.3. Концесивно-начинско-пропратнооколносна семантичка интерференција

Начинска квалификација представља један вид квалификативности, семантичке категорије која се одликује разноликошћу значења и разноврсношћу веза са другим категоријама. У најужем смислу, квалификативност се заснива на појму особине као неодвојивог, инхерентног својства неке појаве, конкретне или апстрактне, предметне или процесуалне. У значењу начина као квалификације неке радње постоји процесуални моменат, тј. начин је апстрактно схваћен пут остваривања неког процеса или неког стања (Пипер и др. 2005: 830–839). Значењу начина неријетко се придружује пропратнооколносна компонента, када је остваривање процеса квалификовано, описано неком другом, комуникативно мање значајном радњом, а концесивна семантика додатно прожима овакво интерферирајуће значење у случајевима кад је начинска квалификација или пратилачка радња супротна од очекиване или неповољна за остварење радње.

Интерференција начинског и концесивног значења, којима се неријетко придружује и пропратнооколносно значење, на синтагматском нивоу у српском језику врло је честа, захваљујући великом броју приједлошко-падежних веза којима се овај тип значења исказује (конструкције с приједлозима *с*, *мимо*, *кроз* итд.), али захваљујући и њиховој фреквентности у језику. Међутим, у романима Иве Андрића забиљежили смо само једну такву конструкцију, и то:

Већ после пола сата, тумач се вратио, блед и ћутљив *мимо обичаја*. (ТХ 334).

Приједлог *мимо* је полисемантичан приједлог (који се може јавити и уз именске ријечи у акузативу), са значењем изузимања или просторног односа (у смислу кретања на извјесном растојању од појма уз који стоји), а Стевановић наводи и нијансе значења овог приједлога у којима је он синониман са приједлозима и изразима *осим, поред, насупрот, друкчије од, различно од, независно од, без питања, без сагласности* (Стевановић, 1969: 315). Када исказује концесивно знањење, као што је овдје случај, приједлог *мимо* јавља се, такође, по правилу, уз именицу или синтагму у генитиву која означава нешто претпостављено, очекивано, био то некакав утврђен систем правила која не би требало да се крше или неко опште мишљење, жељу, претпоставку (у једином забиљеженом примјеру у овом корпусу то је именица „обичај” или „обичаји”).

2.2.4. Концесивно-комитативна семантичка интерференција

У језику постоје и случајеви у којима концесивно значење интерферира и са комитативним – адитивним значењем, тј. значењем придруживања (додавања, укључивања) једне појаве другој. Такво интерферирајуће значење исказује се у Андрићевим романима приједлошко-падежном конструкцијом *поред* + N(Gen):

Табле са кућним бројевима прикивали су, *поред свих упутстава и претња власти*, на невидљивим местима или наопачке. (НДЂ 178); На крају, може се казати да је, *поред свога заната*, који наравно није ни леп ни много частан, била разумна жена милостивог срца и добре нарави (...) (НДЂ 207); *Поред све своје силе и мудрости*, од те декике није могао побјећи. (НДЂ 236); Само што је газда Ристан, *поред*

све своје бездушне шкртости и грамжљивости, знао и да раздреши кесу и проспе пару, и да угости и дочека и страшна и стидна (...) (Г 82); Чак и њена мајка, *поред све своје ропске послушности*, задржала је до последњег дана у кући понеку ситницу, нешто од старих навика (...) (Г 240); *Поред све неподударности и личног одбијања*, конзул није могао да то не види. (ТХ 92); А у исто време било је много штошта што је два противничка конзула зближавало и везивало, *поред свега*. (ТХ 113); (...) а кроз рупе и пукотине на оделу и обући јавља се, *поред свега обиља*, иста она само њему видљива срамна сиротиња за коју је мислио да је остала тамо у Трсту, далеко за њим и заувек. (ТХ 134); *Поред све своје војничке крутости* и он је осетио сву страхоту тога лелекања и подврискивања (...) (ТХ 152); *Поред све своје тежине*, слетео је лако и брзо низ стрми пут пред штаповима и наџацима узбуђених Турака (...) (ТХ 336); А ми је, *поред свих својих грешака и мана*, нисмо изневерили (...) (ТХ 353); Луција је, као и сви њени, много патила због те сестре коју је необично волела и са којом, *поред свега*, није никад потпуно прекинула. (ТХ 465); – Захвалан сам вам, и нећу никад заборавити да сте *поред ваших брига* стигли и да мислите на судбину представника Француске. (ТХ 501); Тога не можемо да се ослободимо као ни осећања да, *поред свега*, таквом свету припадамо (...) (ТХ 506); (...) зближавао је бар донекле становнике тога Конзулата са народом овога града. И то *поред све мржње* која је, као што смо видели, и даље увек постојала према Конзулату као таквом. (ТХ 358).

У свим овим примјерима, концесивно значење се као саприсутно јавља захваљујући реченичном контексту – приједлошко-падежне везе о којима је ријеч увијек се, у односу на глагол у предикату реченице, јављају као садржај супротстављене семантике, тј. реализација наведене радње у предикату не би се могла очекивати ако је доведена у везу са тим садржајем; али се оно, будући да није маркирано ниједним формалним концесивним средством, преплиће са значењем које је карактеристично за наведене приједлошко-падежне везе.

Закључна запажања

Из свега наведеног проистиче неколико запажања и закључака.

На првом мјесту, можемо рећи да конструкције са приједлозима и приједлошким изразима с концесивном интерпретацијом у Андрићевим романима нису превише фреквентне, ако узмемо у обзир чињеницу да је на више од 1000 страница текста забиљежено 79 оваквих јединица, међу којима је знатан број оних чије се значење преплиће с неким другим значењем. Највише приједлошко-падежних конструкција с концесивним значењем забиљежено је у *Травничкој хроници*, а најмање у *Госпођици*, што је и у складу с обимом ових романа.

Међу конструкцијама с једнозначно концесивним, контекстуално неусловљеним значењем, најфреквентнија је конструкција *и поред* + N(Gen), док се веза приједлога *упркос* са дативом, иначе изузетно фреквентна у српском језику, појављује у овом корпусу у занемарљивом обиму (забиљежена су свега два примјера). Од осталих таквих јединица, у корпусу су потврђени још приједлошки израз *без обзира на* + N(Acc), генитивне конструкције са приједлошким изразом *по цијену*, те конструкција *без разлике* + N(Gen)/ *без разлике на* + N(Acc).

Приједлошко-падежне конструкције чија би концесивна интерпретација била потврђена неком концесивном партикулом нису забиљежене у Андрићевим романима, док скоро половину забиљежених примјера представљају конструкције у којима се значење концесивности преплиће с неким другим значењем. У корпусу су забиљежени примјери интерференције са значењима пропратне околности, контраста, начина и комитативности.

Извори

- Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, БИГЗ, Београд, 1985.
- Иво Андрић, *Травничка хроника*, Сабрана дела Иве Андрића, удружени издавачи, Београд, 1978.
- Иво Андрић, *Госпођица*, Сабрана дела Иве Андрића, удружени издавачи, Београд, 1978.

Литература

- Brabec i dr. 1961: Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković, *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Рашка школа – Београд, Српско просвјетно и културно друштво Просвјета – Србиње.
- Ковачевић 2008: Милош Ковачевић, *Значај интензификатора за концесивну интерпретацију зависних реченица*, Српски језик у контексту, *Зборник радова са научног скупа Српски језик, књижевност, уметност*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац.
- Кубурић Мацура 2010: Мијана Кубурић Мацура, *Синтаксичке концесивне јединице у Андрићевим приповијеткама из грачког опуса*, *Зборник радова Грачки опус Ива Андрића (1923–1924)*, са симпозијума „Андрићев грачки опус: културно-историјски, књижевни и језички аспекти”, Институт за славистику Универзитета у Грацу, 361–378.
- Кубурић Мацура 2014: Мијана Кубурић Мацура, *Систем синтаксичких концесивних јединица у савременом српском језику*, необјављена докторска дисертација, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Maretić 1963: Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Милинковић 1988: Љубо Милинковић, *Датив у савременом руском и српскохрватском језику (конфронтативна анализа)*, Научна књига, Београд.
- Милошевић 1986: Ксенија Милошевић, *Синтаксички поступци за исказивање концесивних релација у сложеној реченици*

у српскохрватском језику и семантичка структура која се при том остварује, Научни састанак слависта у Вукове дане, Реферати и саопштења 15/1, Београд.

Пипер и др. 2005: Предраг Пипер и др., *Синтакса савременога српског језика, Проста реченица*, Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, Београд.

Пипер и Клајн 2017: Предраг Пипер и Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Матица српска, Нови Сад.

Радовановић 1977: Милорад Радовановић, *Именица у функцији кондензатора*, Зборник за филологију и лингвистику, XX/1, 63–144, XX/2, 81–160, Матица српска, Нови Сад.

РМС 2007: Речник српскога језика, Матица српска, Нови Сад.

Стевановић 1969: Михајло Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса*, Научна књига, Београд.

Фелешко 1995: Казимјеж Фелешко, *Значења и синтакса српскохрватског генитива*, Вукова задужбина, Матица српска, Орфелин, Београд.

Mijana Č. Kuburić Macura

CONCESSIVE CONSTRUCTIONS WITH PREPOSITIONS FOLLOWED BY CASE-INFLECTED NOUNS IN IVO ANDRIĆ'S NOVELS

This paper analyzes concessive constructions with prepositions followed by case-inflected nouns in Ivo Andrić's novels (*The Bridge on the Drina*, *Bosnian Chronicle* and *The Woman from Sarajevo*), i.e. it determines the semantic range, frequency and distribution of these linguistic units. The frequency of the observed constructions in Andrić's novels is low. The highest number of concessive constructions with prepositions followed by case-inflected nouns was found in the *Bosnian Chronicle*, and the lowest in *The Woman from Sarajevo*, which is proportionate to the volume of these novels.

Among constructions with an unambiguously concessive and contextually independent meaning, the most frequent construction is “i pored + N(Gen)”, while the association of the preposition “uprkos” with the dative case, which is normally quite prolific in Serbian, has a negligible frequency (with only two noted examples). Other such constructions confirmed in the corpus are the prepositional expression “bez obzira na + N(Acc)”, genitive constructions with the preposition “po cijenu” and the construction of “bez razlike + N(Gen) / bez razlike na + N(Acc)”.

No constructions with prepositions followed by case-inflected nouns whose concessive interpretation would be substantiated by a concessive particle have been found in these Andrić's novels, while almost half of the noted examples are constructions where the concessive meaning is intertwined with another meaning. The corpus provides examples of interference with concomitant circumstances, contrast, manner and accompaniment.

Key words: concessive meaning, concessive constructions, semantic interference.